УДК 811.111’373.7

Г.Г. Хлипавка, викладач кафедри українознавства
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА В ІНТЕРНЕТІ (УМОВИ Й ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ)

Мова, відсутня в Інтернеті, — це мова,
яка більше не існує в модерному світі [1, 12].

Тарас Возняк

У сучасному соціальному просторі комп’ютер, Інтернет, цифрові технології дали змогу радикально вплинути на життя кожної людини. Тепер важко уявити повноцінний освітній процес без комп’ютера, комунікативний — без мобільного телефону, а пізнавальний — без Інтернету. Але саме завдяки Інтернету зазнає трансформацій такий важливий аспект існування суспільства, як комунікація.

Статус української мови значною мірою залежить від глобалізаційних процесів, які відбуваються у суспільстві. Всесвітня мережа позитивно вплинула на соціум, давши змогу вийти на інший рівень комунікації, однак водночас було відкрито доступ для проникнення в україномовне спілкування різних негативних явищ.

Мова особливо інтенсивно розвивається у періоди соціальних зрушень: поповнюється лексичний фонд, активізується словотвірний потенціал, переглядаються окремі граматичні, правописні норми. Усе це потребує глибокого мовного аналізу. На жаль, лінгводидактична і лексикографічна література не завжди встигають повною мірою зафіксувати зміни і не завжди можуть донести свої рекомендації до усіх носіїв мови. Як наслідок – поширюється мовна некомпетентність, неграмотність.

Незнання вишуканих форм мовного етикету, невміння диференціювати стилі мови, нехтування нормами літературної мови призводить до поширення зниженої, згрубілої мови, усередненого сірого стилю.

Ця проблема є актуальною, оскільки із кінця 90-х років минулого століття в Україні поряд із пресою, радіо й телебаченням з'явився четвертий вид медіа — Інтернет-ЗМІ. Для лінгвістів Інтернет — особливе комунікативне середовище, особливе місце реалізації мови, яке раніше не існувало, таке інформаційно-комунікативне середовище, у якому успішно співіснують усний і письмовий варіанти мови з різною жанрово-стилістичною спрямованістю. З погляду філологічного, завдяки децентралізованості Інтернету, відсутності цензури, можливості висловити свою думку на безмежну аудиторію, Інтернет здобуває характеристику поля найменшої текстуальної уніфікації та найбільшого словесного "демократизму". Можливості мовного впливу повідомлень, переданих через Інтернет, випливають з їхніх властивостей — доступності (читач за бажанням може відкрити сайт у будь-який час доби), глобалізованості (перетинають безперешкодно будь-які державні кордони), інтерактивності (двобічний зв'язок між комунікатором і реципієнтом, що в будь-який момент стає комунікатором).

Мову мережі Інтернет досліджують Л. Ф. Компанцева, А. Г. Аврамова, Е. Ф. Володарська, Н. З. Гронська, Д. Сербін, Л. Л. Федорова та інші лінгвісти. С. Г. Чемеркін досліджує процеси, характерні для української мови, яка функціонує в Інтернеті, і приходить до висновку, що екстралінгвальні чинники зумовлюють формування нових ознак стильових різновидів української мови [4].

Але не достатньо досліджена сама система мови в Інтернеті, неактивно вивчаються її соціальні різновиди, практично немає наукових праць з вивчення комунікативного аспекту. Ймовірно, причиною цього є те, що Інтернет — явище з новою, інакшою природою.

Визнання української мови державною зобов'язує держструктури подавати інформацію у віртуальному просторі українською мовою. Тому на більшості сайтів різних органів влади мова спілкування з користувачем —

українська. Однак значна частина електронних сторінок має російську та англійську версії.

Великі комерційні структури (як вітчизняні, так і зарубіжні), зважаючи на власну маркетингову політику, основним правилом якої є донесення інформації до кожного споживача (в тому числі й українськомовного), подають інформацію на сайтах українською мовою. Принагідно варто зазначити, що в умовах такої економічної політики продажу товару електронні сторінки цих компаній поряд із українськомовною мають і російськомовну версію.

Велика кількість ресурсів українського сегменту Інтернету присвячена висвітленню тем соціально-культурного спрямування. Названі сайти теж є «постачальниками» українського слова у Всесвітній мережі, зокрема, коли предметом розгляду є власнеукраїнська реалія (українська література, музика, кіно тощо).

Значне місце в активному функціонуванні української мови в Інтернеті займають сайти, де відбувається спілкування між користувачами (форуми, чати, гостьові та ін.). Цей сегмент Інтернету показовий щодо поділу користувачів за використанням певної мови. Так, якщо на сайтах, де не представлена комунікація між користувачами, використання тієї чи тієї мови сайту пов’язано меншою мірою із регіональною належністю сайту, то на електронних сторінках, де відбувається онлай-комунікація, чітко простежується використання мови відповідно до регіону. Наприклад, на більшості західноукраїнських форумів, чатів, конференцій користувачі спілкуються українською мовою, у чатах, зареєстрованих, наприклад, у Одесі, Харкові, Донецьку, — спілкування відбувається російською мовою. Це пояснюємо тим, що регіональні сайти відвідують, як правило, представники регіонів. Онлайнові ж гостьові, які популярні на території всієї України (наприклад, сайт футбольного клубу «Динамо» Київ»), не показові щодо

цього поділу. Однак саме на таких сторінках можна простежити співвідношення кількості українсько- та російськомовних користувачів взагалі. Як свідчить статистика зазначеного сайту, помітне звуження функціонування української мови в комунікації. Кількість користувачів, які спілкуються українською мовою в Інтернеті, зменшується. Про це свідчить статистика повідомлень, зафіксованих на електронних сторінках футбольного клубу [5].

Існує кілька позицій щодо пояснення ситуації, яка склалася навколо української мови в Інтернеті. Головні тези такі: 1) левова частка користувачів Інтернету в Україні зосереджена в декількох великих містах, де розмовляють переважно російською мовою; 2) більшість комерційних проектів працюють з орієнтацією і на аудиторію сусідніх країн, зокрема російську; 3) через історичні причини російська мова фактично використовується як друга державна [6].

Глобалізація комунікації, як і глобалізація засобів масової інформації, формує «світовий інформаційний порядок», суттю якого стає нав'язливе поширення західної культури по всьому світові [2, 514]. Це позначилося на комунікації в українському суспільстві, українській культурі, зокрема, помітно змінився словник сучасної української мови. Йдеться про активне входження в сучасне спілкування англіцизмів. Така ситуація виникла наприкінці XX століття, про що сигналізують численні наукові розвідки26, а головне — мовна практика. Зміни, викликані запозиченнями- англіцизмами, репрезентовані у всіх лексико-семантичних групах.

Інтернет як комунікативне середовище характерний тим, що тут процес комунікації здійснюється у сферах, де попередній статус суб'єкта невідомий. Сучасні форми спілкування — чат, форум, гостьова — дають змогу спілкуватися в режимі онлайн мовцям, які один про одного нічого не знають. Ці особливості спілкування спровокували новий етап в розвитку комунікації: тепер зникли бар'єри, що раніше існували в процесі живого спілкування. Так,

наприклад, завдяки анонімності формується інша комунікативна політика, пов'язана з психічними особливостями людини.

Виразною ілюстрацією природи анонімності є дослід, проведений 1973 року американськими ученими К. Джергеном, М. Джерген та В. Бартоном [3], які зіставили психічну реакцію двох груп незнайомих між собою комунікантів — одних — при світлі, інших — в абсолютній темряві. Головними умовами експерименту були: по-перше, відсутність будь-яких правил, по-друге, гарантія того, що по закінченні експерименту кожен із учасників не зустрінеться з будь-яким іншим комунікантом. Психічна реакція комунікантів, які спілкувалися на світлі, була прогнозованою, а от комуніканти, які спілкувалися в темряві, поводилися неадекватно — спілкування в основному зводилося до інтимних тем, і навіть більше — значна частина комунікантів під час процесу спілкування намагалися доторкнутися до партнера. Висновок, зроблений американськими ученими: така поведінка — результат позбавлення умовностей та звичних стереотипів. Поведінка частини комунікантів в цьому експерименті абсолютно адекватна поведінці інтернет-комунікантів, які, по суті, перебувають у тих самих умовах, що й учасники психологічного експерименту: відсутність будь-яких правил при спілкуванні, а також відсутність наслідків такого спілкування. Ця поведінка є одним із чинників специфічної мови в Інтернеті, в якій нівелюються етикетні формули, використовується велика кількість обсценних одиниць, нехтується кодифікована норма, переважає однобока тематика комунікації. Звичайно, така ситуація — лише один із чинників формування специфіки мови в Інтернеті, крім того, не всі комуніканти у вказаних психологічних умовах діють однаково.

Фактор анонімності в сучасному інтернет-спілкуванні дає змогу комунікантові реалізувати своє «я» часто нестандартним шляхом. Одне з поширених явищ у Мережі — уявна зміна статі комуніканта (мовець видає себе за особу протилежної статі). Опускаючи психологічну мотивацію

виникнення такого явища, зазначимо, що воно є причиною диференціації мови в сучасній інтернет-комунікації, яку назвемо псевдогендерною і яка на сьогодні абсолютно не досліджена.

На рівні ідентифікації комуніканта важливу роль поряд із анонімністю відіграє й такий фактор, як множинність особистості, «багатоликість» мовця в Інтернеті. Комунікуючи зі звичайним текстом, його автор може вибирати: залишитися самим собою, бути анонімом або у різних комунікативних ситуаціях приймати різні індивідуальності, виявляючи у кожній з них певну специфіку акту спілкування.

Мова в Інтернеті реалізується різними каналами і може бути репрезентована через писаний текст, аудіоформат, відеозображення. Для сучасної комунікативної ситуації в Інтернеті більшою мірою характерний писаний текст. Він трапляється значно частіше. За допомогою такого тексту подається інформація для користувача, цей текст може використовувати і сам користувач.

У Всесвітній мережі існують й інші канали комунікації, які здійснюються за іншим типом зв’язку. Найпоширенішими серед них є системи миттєвого передавання повідомлень (зокрема, ICQ, Miranda, QIP, Trillian та ін.). Ці програми облаштовані за іншим принципом передавання даних — за іншим типом протоколу30. Зокрема, ICQ через невелике поглинання ресурсів, зручний інтерфейс31, швидкість передачі даних набула особливої популярності у сфері онлайнового спілкування в Інтернеті.

Спілкуючись за допомогою цих комунікаторів, користувач здебільшого сам обирає тих, з ким він буде говорити, відповідно такі комунікативні канали мають конфіденційний характер. Комунікація в такому каналі — діалогова.

Крім того, у Мережі існують інші системи миттєвого передавання повідомлень, наприклад, чати, гостьові, розміщені безпосередньо на сайтах. Тут розмова між особами може бути відкритою для усіх комунікантів (хоча при нагоді мовець може вийти із такого режиму спілкування). Комунікація в такому каналі — полілогова.

Звуковий текст — це характерний для Інтернету елемент вищого технологічного рівня комунікації. На сучасному етапі в Україні інтернет-канали ще не достатньо розвинені, щоб передавати і приймати великі масиви аудіо- і відеоінформації, хоча у системі миттєвого передавання повідомлень і відомі такі програми, як Skype та SIMPLE33. Тобто, незважаючи на активне впровадження нових засобів, які сприяють полегшенню комунікації, сьогодні комунікативний акт найчастіше здійснюється через писаний текст.

Текстотворення українською мовою, яке використовують в Інтернеті, має характерні відмінні ознаки порівняно з традиційним текстом завдяки одному із найпродуктивніших засобів — гіпертексту. Насичення Мережі гіпертекстами полегшує користувачеві пошук і сприймання інформації. Водночас гіпертекст із його багатоструктурованістю та використанням засобів інших семіотичних систем робить власне текст більш «важким», а запровадження значної кількості гіперпосилань може вивести реципієнта інформації у когнітивні сфери, які зовсім не стосуються тематики інформаційного повідомлення. Дуалістична природа гіпертексту як засобу подання інформації є ніби відображенням дуалістичної природи Інтернету — явища багатопланового й різноструктурованого.

На особливу увагу заслуговує культуромовний і загалом культурний рівень комунікації в Інтернеті. Наприклад, розмовність актуалізувала в сучасній українській мові потужну хвилю обсценної лексики. Такі одиниці набули масового характеру, знижуючи загальний культурний рівень користувача Інтернету чи його культуромовні запити. Відсутність будь-яких

правил спілкування, а також наслідків такого спілкування стала причиною заполонення ненормативними одиницями інтернет-текстів, нехтування кодифікованою нормою, однобокою тематикою комунікації, здебільшого розважального характеру. Варто, однак, зазначити, що для процесу спілкування важлива позиція не тільки продуцента, а й реципієнта інформації. Толерантне ставлення останнього до мови продуцента створює прийнятні умови для такого типу комунікації.

Сьогодні Інтернет, як показує мовна практика, став важливим комунікативним засобом, який займає дедалі більше місця у мовній практиці українців. Динамічні процеси, що відбуваються у структурі мови, підтримувані різними екстралінгвальними чинниками, створюють нову форму спілкування між людьми, нові закони в мові, нову культуру інформаційного середовища.

Література

1.Возняк Т. Глобалізація як виклик людству // Ї. — 2000. — №19. — С.12 —18.
2. Гидденс Э. Социология. — М., 1999. — 620 с.
3. Нестеров В. Квопросу об эмоциональной насыщенности межличностных коммуникаций в Интернете (www.psychological.ru/lim/obsheprof/injener/doc15.html).
4. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Монографія. — К., 2009. — 240 с.
5. Dynamo's GuestBook (http://old.dynamo.kiev.ua/gb/arch/archives.htm).
6. RUNET.RU (www.runet.ru/news/2997.html).